

עיונים בסידור התפילה

דף מקורות 3 - זמן הנטילה והברכה

רוח רעה

טור, אורח חיים סימן ד

וידקדק לערות עליהם שלשה פעמים מפני שרוח רעה שורה על הידים קודם נטילה, ואינה סרה עד שיערה עליהם ג' פעמים. ועל כן צריך למנוע מהגיע בידו קודם נטילה לפה ולחוטם ולאזנים ולעינים מפני שרוח רעה שורה עליהם.

מקורות בגמרא: 1. גמרא, שבת קח:-קט.

אמר שמואל: טובה טיפת צונן שחרית, ורחיצת ידים ורגלים בחמין ערבית, מכל קילורין שבעולם. ... הוא היה אומר: יד לעין - תיקצץ, יד לחוטם - תיקצץ, יד לפה - תיקצץ, יד לאוזן - תיקצץ, ... יד מסמא, יד מחרשת. ... תניא, רבי נתן אומר: בת חורין היא זו, ומקפדת עד שירחוק ידיו שלש פעמים. אמר רבי יוחנן: פוך מעביר בת מלך, ופוסק את הדמעה, ומרבה שיער בעפעפים.

רש"י, שבת קח:-קט.

יד לעין - שחרית, קודם שיטול ידיו. תיקצץ - נוח לו שתקצץ, שרוח רעה שורה על היד ומסמתו, וכן כולן. ... יד - לעין מסמא, קודם נטילה.

2. גמרא, יומא עז:

תנא דבי מנשה, רבן שמעון בן גמליאל אומר: מדיחה אשה ידה אחת במים ונותנת פת לתינוק, ואינה חוששת. ... מאי טעמא? אמר אביי: משום שיבתא.

תוספות, שם ד"ה משום

... ושיבתא דהכא ענין אחר הואי ששורה על האוכל כשבא ליתן פת לתינוק בן ד' זה' שנים וחונקתו אם לא נטל ידיו באותה שעה אף על פי שכבר נטלן שחרית. ומה שהעולם אין נזהרין עכשיו בזה לפי שאין אותה רוח רעה שורה באלו המלכיות כמו שאין נזהרין על הגילוי ועל הזוגות.

חיי אדם, כלל ב, סע' א

אסור לילך שלא לצורך גדול בלא נטילת ידים, דכשהאדם ישן אזי מצאה רוח רעה מקום להתדבק בו, כי כן חפץ וחשק הטומאה להתדבק באיש הישראלי להחטיאו. אך כל זמן שהאדם ער ורוחו ונשמתו בקרבו - אי אפשר לו להתדבק כל כך, אם לא כשמסיר יראת ה' ממנו לגמרי, ואז טמא טמא יקרא. אבל בעת השינה שרוחו ונשמתו מסתלקים מן האדם ולא נשאר בו אלא נפש חיוני - אזי שורה רוח הטומאה עליו. וכאשר יעור משנתו וחוזרת נשמתו - אזי רוח הטומאה השורה על הגוף בעל כרחו הולך לו רק על האצבעות שהם קצוות הגוף, משם אינו עובר אלא על ידי נטילה. ולכן יכין כלי עם מים לפני מטתו וגם כלי ליטול בתוכו. ... ותיכף בקומו יטול ידיו על זה הסדר.

ב"ח, סימן ד אות א

כתב בספר תולעת יעקב (100 נט"י) דבזוהר איתא ההולך שחרית ארבע אמות ולא נטל ידיו - חייב מיתה - עיין שם. ותימה למה לא כתב כן בית יוסף? ונראה, דלפי דרובא דרובא אינן יכולין ליזהר בכך ומוטב שיהיו שוגגין ולא יהיו

מזידין, לכן לא כתבו.¹

זמן הברכה

1. ברכה מיד בנטילה ראשונה.

מ"ב, סימן ד ס"ק ד

וטוב יותר שלא יברך אפילו ברכת נט"י עד לאחר נטילה שניה שנוטל אחר יציאתו מבית הכסא, ובפרט אם היה צריך לנקביו בעת נטילה ראשונה, שאז בודאי אינו רשאי לברך.

2. ברכה דווקא בנטילה שלפני התפילה.

חיי אדם, כלל ז סע' ו

נכון להמתין לברך על נטילת ידים עד לאחר שמנקה עצמו ורוצה להתפלל, דאז יוצא לכולי עלמא. אבל כשברך מקודם ואחר כך יפנה – להרא"ש צריך לחזור ולברך. ואף דלא קיימא לן הכי, מכל מקום נכון ליזהר בזה.

3. ברכה על סדר ברכות השחר.

מחבר ורמ"א, סי' ו סע' ב

יש נוהגין להמתין לברך על נטילת ידים עד בואם לבית הכנסת, ומסדרים אותו עם שאר הברכות. ובני ספרד לא נהגו כן.

ועל כל פנים לא יברך ב' פעמים, ומי שמברכם בביתו - לא יברך בבית הכנסת, וכן מי שמברכם בבית הכנסת - לא יברך בביתו.

ומי שלומד קודם שיכנס לבית הכנסת, או מתפלל קודם - יברכם בביתו ולא יברך בבהכ"נ, ואפילו בכהאי גוונא, יש נוהגין לסדרם עם שאר ברכות בבהכ"נ ואין מברכין בביתם.

מ"ב, שם ס"ק ח

ודוקא אם הולך מיד לבית הכנסת, אבל אם לומד אחר הנטילה וכל שכן כשמפסיק בשיחה בטלה ואחרי זה הולך לבהכ"נ ומברך שם ענט"י – לכולי עלמא לא עביד שפיר, דיש הפסק גדול בין נטילה לברכה וכדלקמיה.

הכרעת ההלכה

ביאור הלכה סימן ד ד"ה ואפילו

ומשמע מן החיי אדם דמי שהוא קם זמן הרבה קודם התפלה אפילו אם הטיל מי רגלים דזה כבר נקרא בשם עשיית צרכים מ"מ כיון דמסתמא כשיגיע בבוקר זמן תפלה ילך בבית הכסא לנקות עצמו ימתין עתה מברכת ענט"י עד הבוקר כשינקה עצמו קודם התפלה כדי לצאת דעת הרא"ש דס"ל דעיקרה ניתקן בשביל התפלה.

ולכאורה קשה על עצתו איך יצא עתה בברכתו אליבא דהרשב"א הלא במה שנטל ידיו תיכף כשקם יצא ידי חובת נטילה ואיך יאמר עתה על הנטילה השנייה "וצונו על נט"י"? ולומר דהברכה זו קאי על נטילה ראשונה הלא יש הפסק גדול?

...

אמנם באמת אפשר ליישב: דהרי כתב הב"י בסימן ו' דלטעם הרשב"א דמשום בריה חדשה נוכל לאחרה ולסדרה עם שאר הברכות אף דהוא הפסק גדול², אך

¹ ר' מאיר בר' יחזקאל בן גבאי: מגדולי המקובלים במאה השלישית לאלף הששי. נולד בספרד 1480. היה בין מגורשי ספרד. עסק בקבלה מחקרית, שילוב של קבלה עם חקירה פילוסופית-דתית. תולעת יעקב הוא ספרו הראשון (חברו בגיל 26!) וכולל ביאור לתפלות וברכות על דרך הסוד. לא ידוע מתי נפטר.

² בין נטילה לתפילה. אך ברור שלא יהיה הפסק בין נטילה לברכה!

אם כן יהיה צריך לברך אחרי זה תיכף גם שאר ברכות השחר.
...יותר טוב לעשות כהחיי אדם דזה אליבא דהרא"ש בוודאי יוצא ואפשר גם
להרשב"א לפי מה שכתב הב"י וכנ"ל, משא"כ אם לא יעשה כוותיה - להרא"ש
בוודאי אינו יוצא, וכדמוכח בתשובת הרא"ש (כלל ד' ס' א) שהובא בב"י. וגם
מהרמב"ם משמע שסובר כהרא"ש דהעיקר ניתקן נט"י בשביל התפלה ולא
בשביל בריה חדשה מדסובר דצריך לברך לכל תפלה...